

DEN LEVANDE SVENSKA LITTERATURHISTORIEN

PJ ANDERS LINDER

Göran Häggs Den svenska litteraturhistorien är enastående. Den är personlig, engagerad och lockar till dagar och veckor av läsning.

Humanister har länge plågats av svårartade mindervärdeskomplex inför sina kolleger inom naturvetenskaperna. Tänk att som de få leverera objektiva fakta och hårdkokt nytta!

Följden har blivit ett större antal misslyckade försök att göra studiet av människans språk, gärningar och konstverk mera vetenskapligt. Ett tag mätte man det som mätas kunde och räknade hjälpverb hos Bellman och adjektivattribut hos fosforisterna. Sedan kom man på att språkbruk och konst egentligen är återspeglings- och andra utomlitterära fenomen, som i sin tur kan studeras, och kastade sig med liv och lust över marxism och feminism. Och på sistone har man gjort gällan-

de att orden är bländverk och att det är humanioras särskilda vetenskapliga roll att utveckla intellektuella verktyg som låter oss nalkas mästerverk och tradition i syfte att avslöja, demaskera och bryta ned. Litteraturen är skuggspel och maktanspråk, en härskande elits försök att hålla läsare och allmänhet i schack. Krossa den skändliga! Eller dekonstruera henne åtminstone.

Allt om ingenting

Ett annat sätt att skaffa sig vetenskapliga poäng har varit specialiseringen. Den är mindre heroisk och teori-medveten och bygger på att man lär sig mer och mer om mindre och mindre tills man vet allt om ingenting. På samma sätt som zoologen skaffar sig heltäckande insikter i gälarnas funktion vid hyperventilation hos den blågröna slemjävlingen, utvecklar litteraturvetaren totalkunskap om färgsymboliken hos Örnulf Tigerstedt eller återklangen från Bakunin hos den tidige Ahlin.

Litteraturens bredd och must blir glaspärlespel; litteraturforskningen ett hermetiskt rum dit obehöriga ej äga tillträde.

Viljan till vetenskap har naturligtvis inte varit fullständigt fruktlös. Marxisterna må befinna sig långt från de mäktiga berättelsernas förklarade ögonblick i sina utredningar av produktionsstrukturer och genomsnittliga dagliga kaloriintag, men de har gjort oss uppmärksamma på att böcker skrivs i sociala rum med materiella förutsättningar. Postmodernismen har i sina bästa stunder tuktat överdrivet gravallvar och gjort oss varse hur konstverk samspejar med varandra och hur de ständigt kan omtolkas i ljuset av nya erfarenheter och läsefrukter hos betraktaren.

Men alldeles för mycket av modern humaniora ter sig ängsligt och irrelevant, genomsyrat av pedanteri eller politisk korrekthet, i avsaknad av kontakter med läsare utanför den trånga kollegiekretsen. Får utvecklingen fortsätta riskerar de humanis-

PJ ANDERS LINDER är VD i Timbro.

tiska vetenskaperna att dö sotsdöden.

Annorlunda är det i litteraturdo-
centen Göran Häggs kraftprov *Den
Svenska Litteraturhistorien* (Wahl-
ström & Widstrand, 1996). Skall man
riva av tusen års prosa mellan två pär-
mar blir det klen med pedanterierna,
och varken ängslan eller politisk kor-
rekthet har nånsin varit Häggs melo-
di. Vad relevansen beträffar är den
enastående, förutsatt att man har nå-
gon sorts personligt förhållande till
svensk litteratur. Här vimlar nämli-
gen av omdömen och utlåtanden att
förargas åt, instämma i eller på andra
sätt ta ställning till. Här vilar inga hal-
ta objektiviteter.

Berättandet som ord- och språkkonst

Framställningen är dessutom ovanligt
lärorik i så måtto att den inte bara
anger författarnamn, verkstitlar, sum-
meringar av innehåll och spekulationer
om vem som influerat vem på
vilket sätt, utan att den också hjälper
läsaren att upptäcka hur själva urver-
ken är konstruerade, hur diktarnas
språk är beskaffade och hur de får ka-
rakterer och historier att röra sig.
Sådant har man sällan sett speciellt
mycket av i motsvarande verk.

Uppläggningsen är kronologisk och
på ett sätt ganska traditionell. Inled-
ande översikter om epokens väsen
följs av biografiska detaljer och redo-
görelser för tidens litterära scen. Det
citeras tillräckligt flitigt för att man
skall få en känsla för periodens idiom
och temperament, men när Hägg se-
dan rundar av ett avsnitt med att tala

utförligare om själva verken avviker
han från det traditionella genom att
ingående diskutera ordförråd, grad av
konkretion i berättandet, versmått,
författarsynvinkel och dialogteknik.
Man kommer knappast ihåg alltsam-
mans när man så småningom kom-
mer till sidan 664, men man har bli-
vit uppmärksam på berättandet
som ord- och språkkonst och stimu-
lerats att fundera över saken vid
framtida läsning.

Framställningen berikas mycket av
att Hägg har valt att ta med en rad
genrer som ofta ratas i mer höglitte-
rära exposéer, men som i själva ver-
ket ofta har väl så mycket av kraft,
fantasi och läsglädje att erbjuda som
den traditionella finlitteraturen.

Psalmböckerna får rejält med ut-
rymme, och man kan inte annat än
instämma i Häggs entusiastiska for-
muleringar om laddningen och skön-
heten i Swedberg/Spegels och Wal-
lins samlingar och den motsvarande
inställsamheten och bleksiktigheten i
vår nuvarande "förmodat mer barn-,
u-lands och miljövänliga omdikt-
ning".

1700-talets resenärer, lärdomsgi-
ganter och dagboksförfattare finns
också företrädda, och man blir väl så
lysten att läsa amiralen Tersmedens
(1715-1797) memoarer som någon
stapplande alexandrin. Att den levan-
de prosan lika gärna kan dväljas utan-
för skönlitteraturen som inom den är
en annan viktig observation som görs
av Hägg.

På motsvarande sätt ger han under
medeltiden stor plats åt landskapsla-

garna och under senare sekler åt vi-
san, essän, humoresken, journalisti-
ken, poplyriken och barnboken.
Cornelis Wreeswijk, Sven Stolpe,
Tage Danielsson, Jolo, Ulf Lundell
och Astrid Lindgren får alla rader av
Hägg. Inte så många, utom vad gäller
Lindgren. Men dock.

Vad gäller omdömena är hans par-
nass befolkad av kända krafter. Högst
sätts en liten krets av namn som
Bellman, Fröding och Lagerlöf. Även
Kellgren får fina vitsord. Förvånans-
värt vänligt skriver han om den för-
farne versmakaren greve Snoilsky,
medan gamla giganter som Levertin
och Heidenstam får veta att de levde:
"Gemensam för de båda var den för
en skald eller kulturjournalist lite
ovanliga egenskapen att ha svårighe-
ter med elementär språkbehandling –
syftning, ordböjning och dylikt." Geijer,
Per Hallström och Pär
Lagerkvist är några andra som får ut-
stå mer omild behandling än vanligt.

Frustar fram superlativ

De båda tydligaste uppskrivningarna
förlänas ett par upphovsmän till halvt
bortglömda *minor classics*. Den första
är Emilie Flygare-Carlén (1807-
1892), som tidigt lärde sig bemästra
den längre prosaberättelsens teknik
och komposition. Hennes *Ett köp-
manshus i skärgården* är måhända vagt
hågkommen från TV:s tonår, men
vem läser numera *Rosen på tistelön*
från 1842? Ja, åtminstone Göran
Hägg, som formligen frustar fram su-
perlativ. Och så en redaktör i min
bekantskapskrets, som gav sig av till

antikariatet så fort han tagit del av frustandet.

Den andra stora äreräddningen vederfars August Bondeson (1854–1906), vars *Skollärare John Chronschougs memoarer* Hägg utnämner till ”en av vår litteraturs mest fulländade romaner”. Tillåt mig att misstänka att Hägg här inte uteslutande styrs av in-omlitterära kriterier utan också av sitt engagemang för utbildningens kvalitet och allmänna tillgänglighet. Att mannen som skrivit förordet till en nytgåva av *Snörmakare Lekholm får en idé* och som i Aftonbladet kontinuerligt gisslar ”läromedlen” i dessa de sista dagarnas svenska grundskola hyser stark sympati för folkbildaren och upplysningsmannen Chronschoug är inte ägnat att förvåna.

Engagerande och festligt

Självfallet rids några välbekanta hägg-ska käpphästar även i denna bok: Inget är så tidsbundet som det eviga. Idyllen är fadd. Senaste gymnasierformen är usel, Lars Ahlin har som ende författare hyllat den socialdemokratiska välfärdsstaten, nyliberalismen har nedrustat välfärdsstaten och Lars Gustafsson är opportunist. Ibland stämmer det (evigheten, idyllen). Ibland stämmer det inte (nyliberalismen, Gustafsson). Men det är nästan alltid engagerande och festligt. Man känner hur Hägg skriver för en publik, hur han vill komma läsare in på livet och få skrattarna på sin sida.

En sådan författare behöver offer. Tegnérns *Frithiofs saga* blir ett: ”Som nr XV *Vikingabalk* på pigg anapestvers: ‘Nu han svävade kring på det ödsliga haf, han for vida som jagande falk; men för kämpar ombord skrev han lagar och rätt...’ En svensk rövare bryter inte mot lagen. Han ägnar till och med sin fritid åt att tänka ut nya lagar och förordningar!”

” Skall man riva av tusen års prosa mellan två pärmar blir det klenk med pedanterierna, och varken ängslan eller politisk korrekthet har nånsin varit Häggs melodi. ”

Motsvarande öde drabbar Uppsalaskalden Ernst Björck. Att den stackars poeten avled redan vid trettio räcker inte för att han skall skonas av Hägg, som konstaterar att Björck var ”upphovsman till den kanske mest typiska inledningsraden ur den akademiska senromantikens alstring: ‘Rätt ofta står jag jublande på fjällen!’ Ju mer man begrundar detta märkliga påstående desto mer säger det om tidens estetik och poetiska verklighetsuppfattning. Redan att jubla på fjällen är en egendomlig klichéverksamhet, att göra det ‘ofta’ en förbluffande rutin, att med hänsyn till måttlighe-

tens och versrytmens krav ändå bara göra det ‘rätt ofta’ en tidstypisk försiktighet.”

Den Svenska Litteraturhistorien är skriven av en man som älskar böcker. Däröfver kan man inte ta miste. Här handlar det inte om likgiltiga dissektionsobjekt utan om skrifter att värda och häckla, att glädjas åt, bli besviken på och ta på djupaste allvar.

Några kommer att undra varför just Kjell Espmark, Stig Strömholm och Anderz Harming saknas ur vår samtid när alla andra är med. Några fler kommer att undra vart Henrik Bernhard Palmaer har tagit vägen. Nybörjaren riskerar att avskräckas av de namnkaskader som forsar över läsaren, i varje fall när vi börjar närma oss vår egen tid.

Dubbel glädje

Den perfekta läsaren är den som kommer halvbra förberedd, utrustad med hyggligt omfattande men halvt sedimenterade kunskaper från ett bra gymnasium eller några kurser på ett- och tvåbetygsnivån. För då kan man nämligen läsa med dubbel glädje och njuta dels av igenkännandet, återupptäckandet, dels av den levande, entusiatiska prosan, som tydligt kommer från en lärarsjäl, som tycker att det här med ord och berättande och språklig klang är på tok för viktigt och för roligt för att ackompanjeras av eterdoft och vara förbehållet de invigdas sällskap.